

Д.К. Семенда, канд. екон. наук, професор

О.В. Семенда, канд. екон. наук

Уманський національний університет садівництва

РІВЕНЬ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА МОЛОКА ТА ОЦІНКА ЙОГО ЕФЕКТИВНОСТІ В АГРАРНИХ ФОРМУВАННЯХ ЧЕРКАЩИНИ

Постановка проблеми. Для успішного функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах нестабільності ринкових відносин необхідно інтенсивно розвивати молочне скотарство, як важливе стабільне джерело доходів та своєчасно прогнозувати результати діяльності так, щоб гарантувати стійку високу рентабельність виробництва молока.

Єдиний шлях ефективного розвитку галузі молочного скотарства, наближення її до високих виробничо-економічних параметрів, що гарантують конкурентоспроможність, полягає в прискоренні нарощування обсягів виробництва молока на основі інтенсифікації та істотного зростання продуктивності дійного стада корів, підвищення окупності використовуваних ресурсів при стимулюючих закупівельних цінах, які зацікавлять господарства у збільшенні виробництва якісної і менш витратної продукції.

Для України після приєднання до СОТ, питання інтенсифікації сільськогосподарського виробництва постало ще більш гостро, адже досягнення конкурентоспроможності із країнами-членами СОТ можливе лише за умови високого рівня інтенсивності виробництва. Отже, перед аграріями всього світу та України зокрема, дедалі гостріше буде стояти проблема подальшої інтенсифікації сільськогосподарського виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання виведення галузі молочного скотарства з кризи та підвищення його економічної ефективності, в тому числі й на основі інтенсифікації галузі, знаходять своє відображення в наукових працях П.С. Березівського [1], С.В. Васильчак [2], В.П. Галушко [3], О.М. Маслака [4], Н.В. Оляднічук [5], М.К. Пархомця [6] та інших економістів-аграріїв. Незважаючи на велику кількість досліджень і публікацій, питання ефективності виробництва молока на основі інтенсифікації залишаються ще недостатньо вивченими.

Мета статті – проаналізувати ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах на основі інтенсифікації галузі та розробити пропозиції щодо її підвищення.

Виклад основних результатів дослідження. Галузь молочного скотарства тривалий час розвивалася шляхом розширеного відтворення. На початку 90-х рр. минулого сторіччя в Черкаській області поголів'я корів у всіх категоріях господарств становило 308,5 тис. гол., обсяги виробництва молока досягали 1009,7 тис. т, на одну особу було вироблено 659,4 кг молока, а споживання становило 342,1 кг. У ході ринкових перетворень ситуація докорінно змінилася. Колись потужна галузь прийшла в занепад, значна частка підприємств практично повністю ліквідувала молочне скотарство. У 2012 р. обсяги виробництва молока в усіх категоріях господарств скоротилися до 498,5 тис. т, а середньорічне споживання становило 218,1 кг на одну особу.

Як у Черкаській області, так і по країні в цілому спостерігається тенденція до незначного збільшення продуктивності корів. У 2012 р. середньорічний удій молока від однієї корови, який одержали у господарствах Черкаської області, становив 5257 кг, це найвище значення серед усіх областей нашої країни, яке на 605 кг перевищує загальнодержавний показник. Найвищих надоїв досягнуто у сільськогосподарських підприємствах Золотоніського району – 5931 кг, Чорнобаївського – 5901 кг. Відповідно при наявності поголів'я корів в області – 94,1 тис. голів, у Золотоніському районі – 11,4 тис. голів, у Чорнобаївському – 15 тис. голів. Виробництво молока у 2012 р. становило 498,5 тис. т, що більше проти 2011 р. на 7,5 %. Станом на 01.01.2013 р. питома вага господарств населення у валовому виробництві молока області становила 48,6 %, що на 35,1 в.п. більше ніж у 1990 р. Постійне зростання частки господарств населення у виробництві молока призвело до того, що господарства населення стали основними виробниками молока. Проте особливості ведення особистого селянського господарства не дозволяють відносити їх до виробників, здатних забезпечити стабільний розвиток галузі тваринництва.

Ринок молока та молочної продукції регіону характеризується нестабільною ціновою ситуацією. Важливою ринковою особливістю є суттєва різниця між цінами закупівлі молока у населення та сільськогосподарських підприємств. У 2012 р. на переробні підприємства області надійшло 330,6 тис. т молока та молочних продуктів за середньою ціною реалізації 2410,5 грн за тонну, в тому числі від сільськогосподарських підприємств – 126,0 тис. т (38,1 %), від господарств

населення – 172,6 тис. т (52,2 %), від інших господарських структур – 31,9 тис. т (9,6 %). Середні закупівельні ціни на молоко та молочні продукти від сільськогосподарських підприємств становили 2798,1 грн/т, від господарств населення – 1973,4 грн/т, від інших господарських структур – 3225,7 грн/т.

Задовольнити повну потребу в молокопродуктах найближчими роками, навіть за сприятливої цінової ситуації – практично неможливо, оскільки наявне поголів'я великої рогатої худоби та корів значно скоротилося, а відтворення стада вимагає тривалого часу. Тому для розв'язання цих проблем необхідно, насамперед, зупинити спад та поступово нарощувати поголів'я, особливо в сільськогосподарських підприємствах, в яких за останні роки відбулося значне його скорочення, збільшувати виробництво продукції тваринництва за рахунок високоефективних технологій на інноваційній основі з урахуванням досягнутого рівня виробництва.

Результати групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області за рівнем концентрації поголів'я корів цілком підтверджують науково і практично доведену залежність: у міру підвищення рівня концентрації поголів'я корів – зростає ефективність виробництва молока і, відповідно, його валовий надій (табл. 1).

Найбільші обсяги молока на одне господарство спостерігаються по групі понад 400 голів, найменші обсяги мають місце в господарствах, які в середньому нараховують 170 голів.

У середньому найвища величина прибутку від реалізації 1 ц молока (140,2 грн) та найвищий рівень рентабельності (69,6 %) отримується по групі господарств від 400 корів.

Селекційно-племінна база молочного скотарства в Черкаській області представлена 32-ма племгосподарствами, в т.ч. 17 племзаводами і 15 племрепродукторами. Це є база для відновлення поголів'я корів у регіоні. Із 17 племзаводів 16 – це племзаводи з розведення корів української червоно- та чорно-рябої молочної породи.

Найвищі показники продуктивності корів отримали в СТОВ „Агрофірма „Маяк”, СТОВ „Прогрес” та СТОВ „Нива” Золотоніського району, СПОП „Відродження” Шполянського району й Корпорації „Украгротех” Христинівського району (табл. 2).

1. Групування сільськогосподарських підприємств Черкаської області за рівнем рентабельності виробництва молока, 2012 р.*

Показник	Групи за рентабельністю молока, грн					Усього по області
	збиткові	0,1-15	15,1-30	30,1-45	понад 45	
Кількість господарств у групі	43	41	20	22	20	146
Кількість корів, голів	7700	12481	7335	8304	8307	44127
Кількість корів на господарство, голів	179	305	367	377	415	302
Виробництво молока на 1 господарство, ц	7413	15450	17894	20523	22312	15122
Надій від 1 корови, кг	4140	5092	4879	5437	5372	4946
Виробничі витрати на 1 голову, грн	11693	13185	10814	11949	10568	11802
у т.ч. витрати кормів на 1 голову, грн	5407	5891	5751	5948	5299	5681
Виробнича собівартість 1 ц, грн	282,47	259,51	221,64	219,77	196,73	235,88
Повна собівартість 1 ц, грн	341,50	290,73	261,11	230,22	201,49	262,69
Ціна реалізації 1 ц, грн	297	310	318	313	342	316,53
Прибуток, тис. грн	-13086	11265	19053	35167	57587	109986,4
Прибуток від реалізації 1 ц молока, грн	-44,7	19,3	57,2	83,0	140,2	53,84
Рівень рентабельності (збитковості), %	-13,1	6,7	21,9	36,1	69,6	20,5
Державна підтримка з розрахунку на 1 ц реалізованого молока, грн	7,1	1,9	5,3	8,9	0,7	4,41

*Джерело: Розраховано автором за формою 50 сільськогосподарських підприємств, що подають у повному обсязі фінансову та статистичну звітність

Молочна продуктивність 10,8 тис. корів у племінних стадах за останню закінчену лактацію в середньому становила 6341 кг молока з вмістом жиру 3,72 %, у тому числі по породах: українська червоно-ряба молочна (6,0 тис. корів, 5902 кг молока, 3,74 % жиру); українська чорно-ряба молочна (4,3 тис. корів, 5750 кг молока, 3,69 % жиру).

**2. Динаміка показників економічної ефективності виробництва
молока в кращих сільськогосподарських підприємствах
Черкаської області за роками**

Підприємство Показник	Корпорація „Украгротех” Христинівського р-ну			СПОП „Відродження” Шполянського району			СТОВ „Маяк” Золотоніського району		
	2010	2011	2012	2010	2011	2012	2010	2011	2012
Середньорічне поголів'я корів, голів	291	317	344	285	295	300	1000	1000	1000
Вироблено молока, ц	2075	2301	2647	15798	16450	22247	70201	75742	80190
Надій молока від 1 корови, кг	7007	7102	7117	5543,1	5576,3	7415,7	7020	7574	8019
Витрати кормів на 1 ц молока, ц к. од.	1,01	0,93	1,02	1,05	1,05	1,12	1,15	1,12	1,14
Повна собівартість 1 ц молока, грн	183,09	241,12	257,60	116,8	155,5	215,2	156,2	232,2	254,3
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	267,93	351,14	380,83	187,4	241,1	305,6	212,8	307,5	340,8
Прибуток, грн на 1 ц молока	84,84	110,02	123,23	70,6	85,6	90,4	56,6	75,3	86,5
Прибуток на 1 середньорічну корову, грн	3780	5489	7709	3072,6	4185,8	5744,3	3761	5416,0	6589,1
Рівень рентабельності, %	46,3	45,6	47,8	60,4	55,0	42,0	36,2	32,4	34,0

За допомогою методу аналітичних групувань визначено вплив продуктивності корів на рівень інтенсивності та ефективність інтенсифікації виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області (табл. 3).

Одержані результати групування підкріплюють твердження про інтенсифікацію, як процес, пов'язаний зі збільшенням виробничих витрат на одну корову. Так, у п'ятій групі відносно першої вони збільшилися у 2,5 раза, а продуктивність корів – у 2,6 раза.

3. Вплив продуктивності корів на рівень інтенсивності та ефективність інтенсифікації виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Черкаської області, 2012 р.*

Показник	Групи за надоєм від однієї корови, кг					Усього по області
	до 3000	3001-4000	4001-5000	5001-6000	понад 6000	
Кількість господарств у групі	29	27	41	26	23	146
Кількість корів, голів	3811	5523	14315	11424	9054	44127
Кількість корів на господарство, голів	131	205	349	439	394	302
Виробництво молока на 1 господарство, ц	3523	7055	15768	24305	27686	15122
Надій від 1 корови, кг	2681	3449	4516	5531	7033	4946
Виробничі витрати на 1 голову, грн	6797	8662	10197	12893	16984	11802
у т.ч. витрати кормів на 1 голову, грн	3325	3727	4863	6505	8120	5681
Виробнича собівартість 1 ц, грн	253,5	251,2	225,8	233,1	241,5	235,88
Повна собівартість 1 ц, грн	273,53	288,86	260,11	252,72	266,17	262,69
Ціна реалізації 1 ц, грн	282	284	306	328	331	316,53
Прибуток (збиток), тис. грн	731	-810	27075	44629	38362	109986,4
Прибуток (збиток) від реалізації 1 ц молока, грн	8,5	-4,7	45,6	74,8	64,4	53,84
Рівень рентабельності (збитковості), %	3,1	-1,6	17,5	29,6	24,2	20,5
Державна підтримка з розрахунку на 1 ц реалізованого молока, грн	22,1	28,9	43,0	29,4	32,0	4,41

*Джерело: Розраховано автором за формою 50 сільськогосподарських підприємств, що подають у повному обсязі фінансову та статистичну звітність

Інтенсифікація супроводжується зростанням витрат на одну голову. Цей показник є надзвичайно важливим, оскільки виражає рівень

інтенсивності виробництва та показує величину напруженості використання затрачених ресурсів. Відповідно, величина витрат на одну голову та продуктивність тварин є показниками одного й того ж процесу і в кінцевому підсумку є чинниками зниження собівартості та підвищення окупності витрат.

Послідовна інтенсифікація молочного скотарства передбачає не тільки збільшення обсягів виробництва молока, але й подальше підвищення його економічної ефективності. Сутність ефективності інтенсифікації полягає в тому, що збільшення обсягів виробництва продукції відбувається значно швидше, ніж зростання витрат на її виробництво. Суть інтенсифікації молочного скотарства виражається в тому, що з підвищенням продуктивності тварин буде знижуватися собівартість їх продукції, оскільки лише за таких умов найбільш ефективно будуть використовуватися усі ресурси, які беруть участь у виробничому процесі. У практичній діяльності це виражатиметься в збільшенні прибутку та підвищенні рівня рентабельності.

Висновки. Таким чином, ми переконалися, що підвищення ефективності виробництва молока можливо лише на основі інтенсифікації молочного скотарства. Послідовна інтенсифікація молочного скотарства передбачає не тільки збільшення обсягів виробництва молока, але й подальше підвищення його економічної ефективності. Сутність ефективності інтенсифікації полягає в тому, що збільшення обсягів виробництва продукції відбувається значно швидше, ніж зростання витрат на її виробництво. Суть інтенсифікації молочного скотарства виражається в тому, що з підвищенням продуктивності тварин буде знижуватися собівартість їх продукції, оскільки лише за таких умов найбільш ефективно будуть використовуватися усі ресурси, які беруть участь у виробничому процесі. У практичній діяльності це виражатиметься в збільшенні прибутку та підвищенні рівня рентабельності.

Бібліографічний список: 1. Березівський П.С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П.С. Березівський, Н.П. Особа, З.П. Березівський // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 18–25. 2. Пархоμεць М.К. Організаційно-економічні основи розвитку молокопродуктового підкомплексу в ринкових умовах: монографія / М.К. Пархоμεць. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 346 с. 3. Оляднічук Н.В. Інтенсифікація молочного скотарства на інноваційній основі в аграрних формуваннях Черкащини / Н.В. Оляднічук // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 105–111. 4. Васильчак С.В. Формування ринку молока в Європейському Союзі: уроки для України /

- С.В. Васильчак // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 139–143.
5. Галушко В.П. Зарубіжні системи забезпечення якості молока у виробничому ланцюзі та можливості їх застосування в Україні / В.П. Галушко, І.М. Суха // Економіка АПК. – 2011. – № 3. – С. 137–142.
6. Маслак О. Скотарство України: реалії сьогодення / О. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2012. – № 3. – С. 14–16.

Семенда Д.К., Семенда Е.В. Уровень интенсификации производства молока и оценка его эффективности в сельскохозяйственных формированиях Черкасского региона. Проведена оценка эффективности производства молока в сельскохозяйственных предприятиях Черкасской области. Аргументирована целесообразность интенсификации отрасли молочного скотоводства как основного направления повышения ее эффективности.

Semenda D., Semenda O. The level of milk production intensification and the assessment of its efficiency at agricultural enterprises in Cherkasy region. The evaluation of the efficiency of milk production in agricultural enterprises Cherkasy region. Argued feasibility of intensifying dairy cattle as the main direction of improving its performance.